

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Hasan Meydan. *Postmodern İklimde Din ve Değerleri Öğretmek (İmkân ve Zorluklar)*. İstanbul, Dem Yayınları, 2022, 170 Sayfa.

Büşra ALBAŞ*

Postmodern düşünce, varlığını modernizmin genel, değişmez ve katı varsayımlarının tam karşısına konumlandırmış bir düşünsel yapıyı ifade eder. Özellikle Aydınlanma ile hâkim olan katı akılcılık ve artık dinlere ve Tanrı'ya ihtiyaç olmadığı iddiası, 1960'lı yıllardan itibaren önemini yitirmeye başlamıştır. İşte, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren düşünce sahasında etkin olan postmodernizm hakkında pek çok görüş ileri sürülmüş, postmodern düşünce çeşitli açılardan çalışılmıştır. Ancak halihazırda uygulanan eğitim programımızda da tezahürleri bulunan postmodern iklim, bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmamıştır. İnceleyeceğimiz bu eserin temel iddiası, hakkında farklı açılardan çalışmalar yapılan postmodern iklime dair okuruna genel bir perspektif sunmak ve postmodern iklimin din ve değer eğitimcilerine yaşatacağı zorlukları ve sağlayacağı imkânları haber vermektir. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hasan Meydan'ın kaleme aldığı bu çalışma, tüm dünyada ve ülkemizde hâkim olan postmodern iklime genelde bir eğitimci, özelde ise bir "din eğitimcisi" nazarından bakmaktadır. Bu bağlamda geleneksel, modern ve postmodern üçlemesinde karşılaştırmalı olarak gerek toplum, epistemoloji, etik, ahlak, pedagoji gibi hususların gerekse din ve değer konularının küreselleşen dünyada postmodern bireyin hayatında nerede durduğuna ışık tutmaktadır. Esasında yazar Hasan Meydan'ın "değerler eğitimi" alanında başka çalışmalarının olduğu da bilinmektedir. Söz gelimi 2019 yılında *Akademide Değerler Eğitimi* isimli bir çalışması bulunmaktadır ve yine 2021 yılında değerleri medya ekseninde incelediği *Medyada Din ve Değerler* isimli bir kitap kaleme almıştır. Yazarın zikredilen bu iki çalışma haricinde konuyla ilgili başka kitapları ve makalelerinin bulunduğu da bilinmektedir. Yine yazarın *İlköğretim Okullarında Değerler ve Karakter Eğitimi* başlıklı bir doktora tezi de bulunmaktadır. *Postmodern İklimde Din ve Değerleri Öğretmek* isimli eserinde ise postmodern düşüncenin teorik kaynaklarından yararlanmakta ve konuyla ilgili değerlendirmeleri bütüncül bir perspektifle sunmayı hedeflemektedir. Başka bir ifadeyle yazar, tüm bu çalışmalarının yanı sıra incelediğimiz bu eserde ise konuyu postmodern iklim nazarından ele alıyor ve meseleye bir de bu yönden ışık tutuyor görünmektedir.

* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi, busra_albas@hotmail.com,
ORCID: 0000-0002-9967-3082

Postmodern İklimde Din ve Değerleri Öğretmek, giriş bölümüne ilave olarak beş ayrı ana bölümden ve sonuç kısmından müteşekkildir. Her bir bölüm kendi içerisinde oldukça anlamlı ve içerikle uyumlu alt başlıklara ayrılmaktadır. Yazar, önsöz kısmında eğitim sahasının postmodern iklimin hâkim unsurlarını taşıdığından ancak bunun yeterince ele alınmadığından yakınmaktadır. Buradan hareketle, postmodern iklimde yürütülecek olan değerler eğitimi de bir başlangıç noktasının tespit edilmesi gerektiğinden özellikle bahsetmektedir. Bu bağlamda giriş bölümü kitabın genel havası için de okuruna bir fikir vermektedir. Zira kitap boyunca yapılan çeşitli izahlar, açıklamalar ve alıntılar yazar tarafından din ve değerler eğitimi ile ilişkilendirilmiştir.

Önsözün akabinde üç temel alt başlığa ayrılan giriş bölümünde yazar, geleneksel ve modern dönemle ilgili okura bazı temel bilgiler vermektedir. Bunu yapmasının temel nedeni, ilerleyen kısımlarda ele alınacak olan postmodernitenin, modern döneme karşıt bakış açısı üzerinden şekillenmesiyle alakalıdır. Giriş bölümünün ilk alt başlığında, postmodern düşünceye dair ana hatlarıyla bilgiler sunan yazar, ikinci başlıkta postmodern iklimin özellikle bireysellik vurgusundan ve süreksizlik algısından bahsetmektedir. Ardından bu bağlamda Y, Z ve “Alfa” kuşağıyla ilgili bilgilendirmeler yapmaktadır. Giriş bölümünün son alt başlığına yazar “Değer Temelli Eğitimde Zamanın Ruhunu” ismini vermiştir. Bu açıdan eğitim bilimcilerinin gelişim, öğrenme, program geliştirme gibi alanlara verdikleri öneme karşın, eğitimde ontolojik, epistemolojik ve sosyokültürel temellere yeterli önem verilmediği noktasında eleştiriler öne sürmektedir. Burada yaptığı eleştiriler haklılık payı taşımakla beraber aynı zamanda eleştirilerini bu alanda yapılan çalışmaların eksik olduğu tespitiyle de sağlam bir zemine oturtmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü, insanın söküp atılamayacak bir özelliği olarak anlam arayışının postmodern çağda ne gibi değişimlere uğradığına dikkat çekerek başlar. Esasında bu bölüm genel anlamda birey-toplum diyalektiğini ele alma gayesiyle kaleme alınmıştır. Bu doğrultuda yazar belki de hepimizin hayatında halihazırda yer eden, duyduğumuz ya da şahit olduğumuz ancak arkasında yatan düşünsel yapıyı sorgulamadığımız bazı kurum, olgu ve söylemlere okurunun dikkatini çekmektedir. Söz gelimi din ve değer eğitimi bağlamında “manevi danışmanlık ve rehberlik” gibi alanlardaki ilgi artışını postmodern düşüncenin bireye tanıdığı özgürlük düşüncesiyle ilişkilendirmektedir. Sürekli duyduğumuz “kendin ol” vurgusunu, ne şekilde olduğunun önemine bakmaksızın tanınırlığın her şey demek olduğunu, medyanın bir simülasyon aracı olarak kendi hakikatini inşa ettiğini önemle vurgulamakta; bu esnada da her bir konuyu din, değer ve ahlak algısı ile ilişkilendirerek ele almaktadır. Bu vurguları yaparken verdiği örnekler ve kullandığı araştırma bulguları son derece yerindedir. Örneğin medyanın kendi hakikatini inşa ediyor oluşunu, güncel bir örnek olan kafa kesme videoları ile ilişkilendirmektedir. Buna ilaveten performansları üzerinden ölçülen bireyler tarafından sıklıkla dile getirilen bir kavram olan “tükenmişlik sendromundan” ve bu bağlamda koçluk sisteminden bahsetmektedir. Yazarın bu ve bunun gibi ele aldığı durumlar, verdiği örnekler gerçekten hayatın içinden ve sıklıkla gündemimizde olmaları açısından çok yerindedir. Ayrıca konuyu okurunun zihninde ilgi çekici ve canlı kılmaktadır.

Postmodern iklim, çalışmanın ikinci bölümünde epistemoloji bağlamında ele alınmaktadır. Bilgi, bilgiye ulaşma metotları ve bilginin değeri gibi hususlar netice itibarıyla dini bilgi ve hakikat sahasını da etkilemektedir. Yazar, son zamanlarda çok satan kitaplar üzerinden -Örneğin Uğur Koşar'a ait *Allah De Ötesini Bırak*- kaynağından koparılan, metodolojiden uzak dini bilgi ve onun ilgi çekici başlıklarla cazip hale getirilmesinden bu ilgiye atfı yapmaktadır. İkinci bölümde bilginin sunulmasıyla ilgili çeşitli değerlendirmelere de yer verilmiştir. Yazar geçmişten bugüne ilmî hakikatin sunuluş şekillerindeki değişimleri karşılaştırmış ve artık entelektüel otoritenin “fan”, “takipçi sayısı”, “reyting” gibi kavramlar tarafından belirlendiğini ele almıştır.

Bu bölümün son başlı olan “Bilginin Gücünden Gücün Bilgisine” bölümünde ise yazar artık bilginin değeriyle alakalı düşüncelerine yer vermektedir. Bu bağlamda değindiği temel kavramlardan belki de en önemlisi bilginin “yararlılığı” ile ilgilidir. Burada yazar bir önceki bölüme atıfla bilginin yararlılığı meselesini postmodern dönem bireyinin rahatlığa düşkünlüğü ve tüketim odaklılığı ile ilişkilendirmektedir. Bu bölümle ilgili yazarın dikkat çeken iki ana değerlendirmede bulunmuştur. Bunlardan ilkinde yazar güç, fayda ve tüketilebilirlik/popülerlik üzerinden ilerleyen bilgi anlayışının öğrencinin okul, üniversite gibi kurumların sunduğu bilgiye bakışını da etkilediği yönündeki değerlendirmesidir. Dolayısıyla artık esas soru “doğru mu?” değil, “ne işe yarıyor?” sorusudur. İkinci değerlendirmesi ise herkesin bilgiye eşit ölçüde ulaşma imkanının olduğu bu çağda artık öğretmenin rolünün de eskisi gibi olmayacağıdır. Yazarın bu değerlendirmeleri ve bu değerlendirmelere ulaşma biçimi takdir edilesi olmakla beraber bu iki ana düşüncenin vurgulanış biçimi biraz daha netleştirilebilir.

“Postmodern ya da “Anti” Pedagoji” isimli üçüncü bölüm kitabın eğitime ve pedagojiye ilişkin görüşlere detaylıca yer verilen kısmıdır. Yazar bu kısımda özellikle modern ve postmodern pedagoji üzerinden bir kıyaslama yapma yoluna gitmektedir. Burada dikkat çektiği husus artık pedagoji anlayışının “eşitlik” kavramı üzerinden şekillenmesidir. Bu eşitliğin içeriği öğretmen ve öğrenci açısından -tabir yerindeyse- bir denklik ve bilginin herkesin ortak katılımıyla üretilmesi anlamında bir eşitliktir. Yazar, önceki bölümlerde de defaatle üzerinde durduğu gibi pedagoji bahsinde de özgürlük kavramını ele alır. Bu bölümde yaptığı tespit, din eğitimcilerine postmodern pedagojiye dair bir bakış sunmaktadır. Buna göre postmodern pedagojinin öznelik üzerinden ilerlemesi durumunun tezahürlerinden biri şu anda ülkemizde de hâkim olan yapılandırmacı anlayıştır. Yapılandırmacı anlayış, bilginin nesnellliğini reddetmektedir. İşte burada din eğitimcisini yakından ilgilendiren husus, vahyî bilginin mutlak doğruluğuyla ilgilidir. Yazar bu durumu bir “çıkılmaz” olarak nitelemektedir (s. 93). Zira bilindiği üzere yapılandırmacı bilgi anlayışı mutlak ve tartışmasız kabul edilecek bilgilerin öğrenciye aktarılmasından ziyade bilginin öğrenci tarafından yapılandırılarak öğretilmesini esas almaktadır.¹ Bu noktada örneğin Allah inancı konusunun İslam'ın ana kaynakları olan Kur'an ve sünnetten uzak, tamamen öğrenci tarafından yapılandırılmaya müsait

1 Mahmut Zengin, “Temele Alınan Yaklaşım/lar Bağlamında Yeni İlköğretim DKAB Öğretim Programı”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/19 (2010), 225-258.

bir şekilde verilmesi pek mümkün görünmemektedir. Yazarın yapılandırmacılık bağlamında “çıkamaz” olarak nitelendirdiği durum bununla ilişkilidir.

Yazar bu bölümde önceki bölümün sonunda kısaca yer verdiği “kurumsal eğitim” olgusunu daha genişçe ele almıştır. Son olarak beceri temelli eğitim ve bunun din ve değerler eğitimi sahasına yansımaları noktasında araştırmaların eksik kaldığını belirten yazar, bu bağlamda yeni modeller geliştirilmesi ve bu modellerin programlara uygulanması gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda yine kendisi tarafından geliştirilen bir model önerisinden de kısaca bahsetmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü din ve etik konularına ayrılmıştır. Bölüm, yazarın önceki bölümler içerisinde kısaca yer verdiği din olgusundan artık postmodern iklim nazarıyla genişçe bahsettiği kısımdır. Burada -diğer bölümlerde de yaptığı gibi- genel hatlarıyla, aslında postmodernitenin temel kavramlarının, dine ve etik anlayışa nasıl etki ettiğinden bahsetmiştir. Söz gelimi bireysellik vurgusu artık kurumsal dindarlığı âtil bir hale getirmektedir. Ya da “kesinliğin” öznellik önünde bir sorun olarak durduğu yerde dine bakış da farklı olacaktır. Bunlara ek olarak yazar, İlahiyat ve Fen Edebiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılmış bireysellik ve din ile alakalı araştırmalardan elde edilen bulguları okuruyla paylaşmaktadır. Yazar çalışmasının bu kısmında konuyla ilgili dile getirilen görüşlere, diğer kısımlara nispetle daha çok yer vermiştir. Bu bağlamda kendi fikirlerinin belki de en sınırlı kaldığı bölüm bu kısımdır.

Beşinci ve son bölümde buraya kadar sunduğu tüm bilgi, görüş ve kendi tabiriyle “bütüncül perspektif” ışığında artık din ve değer eğitimi konusundan bahsetmektedir. Burada konuyla alakalı pek çok tespiti yer vermiştir. Öncelikle postmodern dönemde hakikati aramaktan vazgeçen insan karşısında din eğitimcilerine düşen görevin çok daha zor ve kıymetli olduğunu vurgulamaktadır. Yazar bu noktada, Wright’ın kesin hakikat fikrine karşı olan postmodernitenin aslında kendi anlayışını kesin hakikatmiş gibi dikte ettiği eleştirisini geniş şekilde aktarır. “Eleştirel pedagoji” anlayışının din eğitimine de uygulanmasının gerekliliğini ele alır ve bu bağlamda dinî okur-yazarlık konusunun öneminden bahseder. Buna göre postmodern iklimde bireye dinî okur-yazarlık kazandırılması din eğitimi bağlamında bir amaç olmalıdır. Yazarın burada din eğitimi bağlamında “anlamli öğrenme” kuramına öğretilenlerin hayatla bağının kurulması noktasında yer vermesi oldukça yerinde bir yaklaşımdır. Yazarın bu bağlamda tavsiyelerinden biri, din eğitiminin postmodernite ile ilgili muhatabını düşündürecek sorular sorması gerektiğidir. Üzerinde durduğu ve tavsiyelerini şekillendirdiği bir başka kavram ise “felsefi tutum” kavramıdır.

Sonuç kısmında yazar, önsözdekine benzer şekilde çalışmasının genel hedeflerinden tekrar bahsedip bu kısma kadarki bölümlerin içeriklerini çok kısa şekilde zikretmiş ardından çalışmayı özetlemiştir. Sekiz maddede gerçekleştirdiği bu özet, kitabın başından sonuna kadar önemle üzerinde durduğu kavramları temel almıştır. Yazar son olarak kitabın genelinde okura sunduğu insanın “anlam arayışına” geri dönmesinin gerekliliğini tekrar vurgulayarak çalışmayı sonlandırmıştır.

Postmodern düşünce ve din eğitimi bağlamında kitabın okuruna genel hatlarıyla bir perspektif kazandırdığı yadsınamaz. Esasında bu çalışma, konuyla alakalı bütüncül bakış açısı sunarak kendinden sonraki eserler için de öncülük vazifesi görmektedir. Bunu gerçekleştiren de postmodern düşüncenin teorik kaynaklarından yararlanmakta ve konuyla ilgili değerlendirmeleri bütüncül bir perspektifle sunmayı hedeflemektedir. Bu genel hedefinin yanı sıra din eğitimcilerini söz konusu postmodern dünyada karşılaşacakları imkân ve zorluklar noktasında da haberdar etme gayesindedir. Çalışma, postmodern düşüncenin eğitim programlarımızı yeniden inşa etmiş olmasına karşın bu durumun bütüncül olarak incelenmediği düşüncesinden hareketle kendi sahasında bir açığı da gidermektedir. Çalışma, genel olarak giriş kısmında hedeflediği amaçlara ulaşmış görünmektedir. Okuruna sunduğu değerlendirmeler, imkân ve zorluklarla alakalı çıkarımlar gayet yerindedir. Yazar, verdiği örnekler ve kurduğu ilişkilendirmeler ile konuya olan hakimiyetini de gözler önüne sermektedir. Ayrıca çalışma, kaynakçası itibarıyla da oldukça zengin bir alt yapıya dayanmaktadır. Elbette kitap bu alanda bir merakı, sorunu ve çabası olan her okurun anlayacağı bir üsluba sahip olmakla beraber ana hedef kitesinin din eğitimcileri olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.